

II. DÜNYA SAVAŞI TÜRKİYESİ'NDE BİR MUHALEFET ÖRNEĞİ OLARAK "TAN" GAZETESİ

Mithat Kadri VURAL*

Özet

II. Dünya Savaşı boyunca Türkiye'nin yaşadığı iç ve dış sorunlara karşı ülkenin tepkisini basın yansıtır. Bu dönemin bir bakıma nabzını yoklamak için basın en önemli kaynak niteliğindedir. Tan gazetesi II. Dünya Savaşı yıllarında ülkenin en çok satan gazeteleri arasında yer alır ve kamuoyunun oluşturulmasında etkili olur. Gazetenin güttüğü politika iki noktada toplanır: Sovyet dostluğu ve faşizm düşmanlığı. Gazetenin savaş yıllarındaki politikası ise savaşın başından beri Sovyetler Birliği'ne sempati beslemek olmuş ve bu durum haberler ve başyazılarla desteklenmişti. Savaş boyunca Tan gazetesi, Sovyetler Birliği'ne karşı yapılmış olan propagandayı silmeye, Sovyetlere karşı sevgi yaratmaya çalışıyordu. Savaşın gidişatına bağlı olarak Türkiye'de aşırı sağ akımlar gelişmeye başlayınca Tan gazetesinde ırkçılığı yeren makalelerin daha çok çıktığını görülür. Bu nedenle gazete savaş yıllarında Turancı akımların hedefi haline gelmiştir. II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru ise Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerin bozulmaya başlaması ve bu sırada Tan gazetesinin çok partili hayata geçişi ve demokrasiyi savunması, gazeteye karşı olan tepkileri daha da artırmış ve komünistlik suçlamalarının yoğunlaşmasına neden olur.

Anahtar Kelimeler: Tan Gazetesi, Tan Olayı, Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel.

THE NEWSPAPER "TAN" AS AN EXAMPLE OF OPPOSITION DURING II. WORLD WAR

Abstract

During the Second World War, press reflects the country's response against both internal and external problems of Turkey. Press is the most important resource in order to comprehend this period. Tan was among the best-selling newspaper of that time and is effective in creating public opinion. The policy that the newspaper followed consisted of two points: Soviet friendship and fascism hostility. The newspaper's policy during the war was following sympathy to Soviet Union and this situation was supported by news and editorials. The newspaper Tan, tried to abolish the propaganda against Soviet Union but create sympathy during the war. Depending on the course of war, it could be observed to be more of articles that criticize fascism when right currents began to improve in Turkey. Therefore, the newspaper became a target of Turanian movement. When relationships began to deteriorate to the Soviets towards the end of the Second World War and Tan's defending of both transition to the multi-party system and democracy, reaction and accusation of communism against the newspaper increased.

Key Word: The Newspaper Tan, Tan Incident, Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel.

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (mithat.vural@deu.edu.tr).

Giriş

II. Dünya Savaşı boyunca Türkiye'nin yaşadığı iç ve dış sorunlara karşı ülkenin tepkisini basın yansıtmıştır. Türkiye'nin yüreğinin nasıl attığını, beyninin nasıl çalıştığını derinliğine anlatacak en önemli kaynak, Türk basınında çıkan yazılar ve yorumlardır¹. Bu dönemin bir bakıma nabzını yoklamak için basın en önemli kaynak niteliğindedir². Savaş yıllarında basın sıkı bir denetime tabi tutuluyordu³. Birtakım basın yasaları ve tüzükleri bu konuda hükümete geniş yetkiler vermekteydi⁴. Basın, iç ve dış politika konularında, ancak belirli sınırlar içinde yazabiliyor, haber yayımlayabiliyordu. Bu dönemde basında çıkan yazılar genellikle uluslararası siyasetin önceliğinden dolayı dış politika ile ilgili oluyordu. Başka bir açıdan basın, dış politikadaki hassas dengelerden dolayı hükümetin özellikle izlediği bir alanı oluşturmaktaydı. Sonuçta hükümetin dış politikada benimsediği dengeli tutum basına da yansıyor⁵, bazen ise basında farklı siyasal tutumlar, farklı eğilimler yer alabiliyordu. Hükümet ise bazı durumlarda buna göz yumuyordu, çünkü basında ortaya çıkan bu durum hükümetin dış politika da oluşturmaya çalıştığı denge siyasetine de yardımcı oluyordu⁶. Savaş yıllarında Türk Basını hem uluslararası koşulların ağırlığından, hem de hükümetin denetiminden dolayı iç politikaya fazla yer ayıramazdı⁷, bu alanda biraz ileri gitmek hemen hükümetin tepkisine yol açabiliyordu⁸. Bu durumunun nedeni olarak ise, Türkiye'nin bölgede önemli bir ülke olması ve savaşan devletlerin Türkiye'yi kendi yanlarına çekmek için basını kendi etki alanlarına almaya çalışmaları gösterilebilir. Buna bağlı olarak da hükümetin basın üzerindeki denetimlerini artırdığı söylenebilir⁹.

1 Edward Weisband, 2. *Dünya Savaşı Ve Türkiye*, Örgün yay., İstanbul, 2002, s.58.

2 Selim Deringil, *Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, Tarih Vakfı Yurt yay., 3. baskı, İstanbul, 2003, s.8.; Ayrıca Bakanlar Kurulu Kararı ile yasaklanan yayınların dönemlere göre dağılımı için bkz.: Mustafa Yılmaz-Yasemin Doğaner, *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973)*, s.s.12-21.

3 Bkz.: Alpaz Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, Gazeteciler Cemiyeti yay., İstanbul, 1990, s.s.133-134.

4 Bunlar arasında en önemlisi, halkın devlete karşı olan güvenini sarsacak yazılar yazan yazarlara, para ve hapis cezaları öngören 1881 sayılı kanundu. Ayrıca 1931 tarihli Matbuat Kanunu, 28 Haziran 1938 tarihinde geçirdiği değişiklikler ile, hükümete önemli yetkiler tanıyordu. Basın üzerindeki denetim şu sözlerle ifade edilmiştir: "Tek şef - Tek parti devrinde basına karşı sert tedbirler alındı. Devlet bütün yayın vasıtalarına el koydu. Gerçi bir sansür heyeti yoktu ama CHP ve Matbuat Müdürlüğü basın üzerinde yaptığı baskı ile sansür kadar rol oynuyordu. Bu devirde bazı konuların ve kelimelerin kullanılması yasak edildi": Fürtüzan Hüsrev Tökin, *Basın Ansiklopedisi*, s.104.

5 Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C.II, İletişim yay., İstanbul, 1996, s.135.

6 Nadir Nadi, *Perde Aralığından*, Çağdaş yay., 4. basım, İstanbul 1991, s.24.

7 Bu konuda bkz.: Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Bilgi yay., 3. baskı, İstanbul, 1990, s.21.

8 Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Remzi Kitapevi, 4. basım, İstanbul, 2000, s.189; Ayrıca basın üzerindeki hükümetin baskısı için bkz.: Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, C.III, İstanbul, 1970, s.305; Cihat Baban, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Basını", *Son Havadis*, 23 Eylül 1984.

9 Nadir Nadi bu durumu şu sözlerle ifade ediyor: "Milli Şef'e, hükümete ve CHP'ye dil uzatmak yasaktı. Hükümetin genel tutumu hiçbir şekilde tenkit edilemezdi. Bu itibarla gazeteler daha ziyade dünya politikası üzerinde durmaya önem veriyorlardı": Nadi, a.g.e., s.50; Zekeriya Sertel ise savaş yıllarındaki basın üzerindeki baskıyla ilgili şöyle diyor: "Basına doğrudan doğruya sansür uygulanmıyordu; ama manevi baskı o kadar ağırdı ki, çoğumuz sansürü bu baskıdan daha iyi buluyorduk. Çünkü basın sıkı bir kontrol altında tutuluyordu"; Zekeriya Sertel, a.g.e., s.189.

Savaş yıllarında en yakından izlenen gazete ve yazarların başında Ulus gazetesi ve Falih Rıfkı Atay geliyordu¹⁰. Falih Rıfkı yönetimindeki Ulus gazetesinin hükümetin siyasetini yansıttığı düşünülüyordu. Ulus'un dış haberlerden sorumlu müdürü Ahmet Şükrü Esmer'di¹¹. Falih Rıfkı, kadar olmamakla birlikte Esmer de, kabinedeki dış politika çizgisini saptayan danışmanlara ve CHP'nin Meclis grubuna yakındı¹². Yunus Nadi tarafından kurulan Cumhuriyet gazetesi ise savaş yıllarında genellikle Almanya'ya yakın olarak görülüyordu¹³. Nadir Nadi, gazetenin bu politikasını, Türkiye'nin ulusal çıkarları bakımından politik gerçekçilik olarak yorumlamıştı. Ziyat Ebüzziya'nın sahipliğiyle, yöneticiliğini yaptığı, Tasviri Efkâr gazetesi de Almanya yanlısı yayın yapıyordu. Genel yayın yönetmenliğini Ali İhsan Sabis'in yaptığı bu gazetede Peyami Safa da makaleler yazmaktaydı. Yayın politikası nedeniyle kapatılan gazete 1945 yılında Tasvir adıyla yeniden yayın hayatına atılmıştır. Necmettin Sadak yönetimindeki Akşam gazetesi ise, aşırı uçlar arasında 'orta yeri' almıştı¹⁴. Savaş yılları boyunca müttefik yanlısı ölçülü bir politika izlemiş, ara sıra müttefik politikalarını eleştirmekten de geri kalmamış, fakat bunu

- 10 Atatürk üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınmıştır. Gazeteci-yazardır. 1894'te İstanbul'da doğan yazar, eğitimini İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde tamamladı. 1908 devriminden sonra "Tanin" gazetesinde gazetecilik hayatı başladı. Bir yandan gazetelere, dergilere yazılar yazarken, diğer yandan da Babıâli Mektebi Kalemî'ne devam ederek hayatını sürdürmüştür (1913). Birinci Dünya Savaşı'na yedek subay olarak katılmıştır. Cemal Paşa'nın emir subayı olmuş, Kudüs'te ve Suriye'de bulunmuştur. Bu süreç içerisinde de resmi görevle birtakım Avrupa yolculuklarına da katılmıştır. Savaş bitince, Bahriye Hususi Kalem Müdür muavinliğine atanmıştır. Bu dönemde iki arkadaşıyla birlikte "Akşam" gazetesini kuran Atay (1918), devrim aleyhinde bulunanlarla çetin bir savaşa girişmiş, 1922 yılında Bolu'dan milletvekili seçilmiştir. 1950'ye kadar milletvekili kalmıştır. Ayrıca "Hâkimiyet-i Milliyet", "Milliyet", "Ulus" gazetelerinde de başyazarlık yapmıştır. 1950'de siyasi hayattan çekilerek kendini büsbütün gazeteciliğe veren Atay, kısa bir süre "Cumhuriyet" gazetesine haftalık sohbetler yazmış, daha sonra bir arkadaşıyla birlikte "Dünya" gazetesini kurmuştur
- 11 Kurtuluş Savaşı kazanılınca, gazeteci olarak Mudanya ve ardından Lozan Konferansı'na katılmıştır. Yurda dönüşünde bazı arkadaşları ile Vatan gazetesini çıkarmış; sonra Milliyet gazetesinin Yazı İşleri Müdürü, daha sonra da Genel Müdürü olmuştur. Milliyet'te çalışırken, Mülkiye'de Siyasi Tarih Hocası olmuş ve bu dersi Harp Akademisi'nde ve Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'nde de vermiştir. Ulus gazetesinde de Dış Politika Yazarı olmuştur. Daha sonra 1939'da İstanbul Milletvekili seçilmiştir. 1945'te Birleşmiş Milletleri kuran San Francisco Konferansı'na Türk Heyeti danışmanı olarak katılmıştır. 1946'da Milletvekilliğinden ayrılmıştır. 1948'de Haberler Bürosu'nu kurmak üzere New York'a gitmiştir. 1949'da ise Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'ne atanarak tekrar Ankara'ya gelmiştir. 1954'te Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki Siyasi Tarih Profesörlüğü görevine geri dönmüş; 1969'da da emekliye ayrılmıştır. Daha sonra Ulus gazetesinde Dış Politika Yazarlığı'na ise devam etmiştir. Esmer'in 1944'te yayımlanan Siyasi Tarih ile 1953'te yayımlanan Siyasi Tarih (1919-1939) başlıklı kitapları ile başlıcaları "Cyprus, Past and Present" (Milletlerarası Münasebetler Türk Yılı, 1962) ve Prof. Dr. Oral Sander'le ortaklaşa yazdığı "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası" (Olaylarla Türk Dış Politikası: 1919-1965, 1969) olan bilimsel makaleleri bulunmaktadır.
- 12 A.g.e., s.63.
- 13 Gazeteci Yunus Nadi Abaloğlu 1880 yılında Fethiye'de doğdu. Abalızade Hacı Halil Efendi'nin oğlu olan Yunus Nadi, ilköğrenimini Fethiye'de yaptı. Rodos adasında Süleymaniye Medresesinde, İstanbul'da Galatasaray Sultaniyesinde okudu. Sonra Hukuk Mektebine devam etti. 1900'da Malûmat gazetesinde çalışmaya başladı. 1910'da İttihat ve Terakki Cemiyetinin çıkardığı *Rumeli Gazetesi*'nin başyazarı oldu. 1911'de Meclisi Mebusan'a *Aydın milletvekili* olarak katıldı. 1918'de İstanbul'da Yenigün gazetesini kurdu. 1920'de *Muğla Milletvekili* olarak TBMM'ne girdi. 1924'te İstanbul'da *Cumhuriyet Gazetesi*'ni kurdu ve ölümüne kadar başyazarlığını yaptı. TBMM'nin 6. dönemine kadar Muğla Milletvekilliğini yapan Abaloğlu, 28 Mart 1945'te tedavi için gittiği Cenevre'de öldü.
- 14 Edward Weisband, a.g.e., s.68.

hep dost tavrıyla yapmıştır. Tan gazetesi ise savaş yıllarındaki Türk basınında, diğer gazetelere göre farklı bir siyasal tavır içinde olmuş ve bu çizgisinden dolayı devamlı olarak tepki görmüştür. Tan gazetesinin çizgisini farklılaştırmasında gazetenin sahibi ve yöneticileri olan Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel'in politik görüşlerinin etkili olduğu açıktır.

Zekeriya Sertel, Son Posta gazetesinden ayrıldıktan sonra Halil Lütfü Dördüncü ile yeni bir gazete çıkarmaya karar verir. Ahmet Emin Yalman'ın da kendilerine katılmasıyla birlikte İş Bankası'nın satılığa çıkardığı Tan gazetesini satın alırlar¹⁵. İlk dönemlerde gazete daha ziyade başyazar Ahmet Emin Yalman'ın yönetimindedir. Gazetenin üçüncü sayfasında "Günün Meseleleri" başlığı altında Zekeriya Sertel yazmaktadır¹⁶. Ayrıca "Görüşler" başlığı altında Sabiha Sertel, "Felek" adı altında Burhan Felek, "Bugün" başlığı altında Ömer Rıza Doğrul günlük yazılar kaleme alıyordu. Dış politika ile ilgili daha çok Burhan Felek, hikâyeleri Halikarnas Balıkcısı Cevat Şakir, röportajları Suat Derviş, Selahattin Güngör, Naci Sadullah, spor yazılarını Eşref Edip, romanlarını Ziya Şakir, Sabahattin Ali yazmakta, yazı işleri müdürlüğünü ise Mümtaz Faik Fenik sürdürmekteydi. Gazete ilk başta Yıldız Sertel'e göre, İş Bankası döneminden kalan, liberalizmi savunan, stil bakımından Osmanlı Dönemi'ni hatırlatan yazarlardan oluşmaktaydı¹⁷. Fikret Adil, Eşref Şefik gibi yazarlara daha sonra Ulunay¹⁸, ve Refik Halid Karay'da katılmıştı.

Daha sonra ise Ahmet Emin Yalman'ın gazeteden ayrılmasıyla başlayan yeni süreçte Zekeriya Sertel'in gazetenin yayın politikasına damga vurduğu görülecektir. Tan gazetesindeki bu yeni dönemde yazı kadrosundaki yazarlardan önce Burhan Felek, daha sonra ise Fikret Adil, Eşref Şefik gazeteden çekilir. Daha sonraki süreçte ise Refii Cevat Ulunay ve Refik Halid Karay'da gazeteden ayrılır. Bunların yerine ise yazı kadrosuna, Naci Sadullah ve Esat Adil katılmıştır. Sabiha Sertel ise daha sık yazı vermeye başlar. Daha ileriki yıllarda ise gazetenin yazı kadrosu daha da genişler ve Aziz Nesin, Sabahattin Ali, Cevat Şakir gibi yazarlar Tan Gazetesi'ne katılır.

1. Savaşın İlk Yıllarında Tan Gazetesi

Zekeriya Sertel 1938'de başyazar olduktan sonra yazılarında, savaş öncesi olaylar, iç politika, basın ve demokrasi gibi değişik konuları ele almıştır. Sertel tarafından, Nazizm, Türkiye için de büyük bir tehlike olarak görülüyordu¹⁹. Bu doğrultuda Tan gazetesi kendi konumunu, Türkiye'nin dış politika da Almanya ile birlikte hareket etmesini savunanların karşısında konumlandırdı. Dolayısıyla Zekeriya Sertel'e göre, gazete dış politika da Türkiye'nin Almanya'nın arkasından tehlikeli maceralara sürüklenmesine karşı kamuoyunu aydınlatmayı üstlendi. Hatta savaşın başında Tan gazetesi, Türkische Post ile Beyoğlu gazetelerinde görülen Nazi propagandasına karşı Türk hükümetinin dikkatini çekmeye çalışmış,²⁰ Zekeriya Sertel imzalı Alman aleyhtarı yazıların yayınlanması sonucunda, Alman firmaları tarafından Tan gazetesine verilen ilan ve reklamlar kesilmiştir.

15 Tekin Erer'in verdiği bilgiye göre ortaklar arasında Rifat Yalman da vardır... *Basında Kavgalar*, Yeni Matbaa, İstanbul, 1965, s.21.

16 Zekeriya Sertel, *a.g.e.*, s.186.

17 Yıldız Sertel, *Babam Gazeteci Zekeriya Sertel Susmayan Adam*, Cumhuriyet yay., Ekim 2002, s.199.

18 Kendisi Hürriyet ve İtilaf yanlısı Alemdar Gazetesi başyazarı Refii Cevat'tır.

19 Zekeriya Sertel, *a.g.e.*, s.190.

20 *Tan*, 2 Ağustos 1939.

Tan gazetesi, uzun bir süre Alman yanlısı tavır içinde olduğunu düşündüğü gazetelere karşı²¹, Türkiye'nin savaş dışı kalması, müttefiklerle ve özellikle İngilizlerle anlaşması yolunda yayın politikası oluşturmuş ve bu ittifakın öneminin Türk dış politikası açısından yararları üzerinde durmuştur²². Savaşın başladığı yıl Tan gazetesinde, özellikle Türkiye'deki Alman propagandası hakkında dikkat çekici yazılar yayınlandı. Bu tarz yazı yazarların başında gazetenin bir diğer önemli yazarı Sabiha Sertel gelmekteydi. Türkiye'nin bir harbe sürüklenmesini önlemek gerektiğine inanan Sabiha Sertel'e göre, herhangi bir saldırıya karşı da milli birlik sağlanmalıydı. "Görüşler" sütununda Sabiha Sertel, savaş öncesinde Türk basınındaki Nazizm yanlısı yazıları eleştirerek, Türk basını üzerindeki Alman etkisine dikkat çekmeye çalıştı.

Türk basınında, savaşın başında sürpriz bir şekilde ortaya çıkan, Sovyet-Alman anlaşmasının imzalanması önemli tepkilere neden oldu. Tan gazetesinin Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne karşı politika oluşturmasına karşı çıkması, Almanya'nın savaş siyasetini eleştirmesi, Tan gazetesine ve Serteller'e karşı tepkilerin artmasına yol açtı. Örneğin Sabiha Sertel'in 1941 yılında dış politika ile ilgili yazılarında, sert eleştirilere başvurması, Ankara'da hoş karşılanmamıştı. Çünkü bu dönemde dış politika da hükümet açısından hassas dengeler söz konusuydu. Türkiye, İngilizlerle müttefikti, Almanya ile ise anlaşma yollarını arıyordu. Dolayısıyla Türkiye'nin dış siyasetinin, kritik bir noktada olduğu sırada, Sabiha Sertel'in bu çıkışları Dışişleri Bakanlığı'nı rahatsız etmiş, bunun üzerine ise Tan gazetesi bir süre için kapatılmıştır. Ankara'ya yapılan başvurulardan sonra gazetenin tekrar çıkmasına izin verilir; ancak izin Sabiha Sertel'in yazı yazmaması koşuluyla verilir²³. Bir süre sonra ise, dış politika konularına girmemesi koşulu ile yazmasına izin verilir. Sabiha Sertel'in tekrar yazmaya başlaması Hitler'in Sovyet Birliği topraklarını işgal edip, Alman ordularının Moskova önlerine geldiği yıllara rastlar. Bu durum karşısında, Şükrü Saraçoğlu hükümeti, Türkiye'nin tarafsızlığını ilan eder. Alman saldırısı, İngiliz ve Amerikan hükümetlerini de, Sovyetler Birliği'ni desteklemeye yöneltir. Böylece Almanya ve İtalya'ya karşı; Batı demokrasilerini ve Sovyetler Birliği'ni içeren bir cephe kurulmuştur. Bu durum Türk basınında Tan gazetesinin pozisyonunu güçlendirmiş ve daha etkili bir şekilde Alman politikalarına karşı tavır geliştirmesine yol açmıştır. Bir etkide savaşın başında ortaya çıkan Alman-Sovyet ittifakının bozulması ve bundan dolayı Tan gazetesinin kendini daha özgür hisset-

21 Alman Propaganda Bakanı Goebbels'in nutku, Cumhuriyet ile Tan arasında neredeyse meydan savaşına neden olmuştur. Alman Bakanın nutkunda "Davamız Lehistan'da, Avusturya'da, Bulgaristan'da, Sırbistan'da, Türkiye'de muvaffakiyetle yürümektedir" demesi üzerine Sabiha Sertel'in "Herr Goebbels Doğru Söylüyor" başlıklı makalesini yazması üzerine 18 Ekim 1937'de Cumhuriyet'in başyazarı sütununda (**) imzasıyla "Bir nutuk üzerine koparılan lüzumsuz gürtlütüler" yazısı çıktı. İki gazete arasındaki polemik uzun süre devam etti. Sabiha Sertel yazılarında Cumhuriyet gazetesini Goebbels'in avukatı olarak suçluyor, Cumhuriyet ise Sabiha Sertel'i Komünist propagandası yapmakla suçluyordu. Ayrıca aynı günlerde Yunus Nadi ile Ahmet Emin Yalman arasında da sert bir tartışma yaşanmıştı. Bkz.: Emin Karaca, *Türk Basınında Kalem Kavgaaları*, Gendaş yay., 1. baskı, İstanbul, 1998, s.s.111-139.

22 Zekeriya Sertel, "Faşizm ve Demokrasi Kavgası", *Tan*, 24 Mayıs 1939.

23 Gazetenin yeniden çıkarılması için Şükrü Kaya ile görüşen Ahmet Emin Yalman, Şükrü Kaya'nın dış politika yazarının ağır bir üslupla yazıldığını söylediğini ve "biz Almanya ile bir anlaşma yaptık. Biz İngiltere ile müttefikiz, Sabiha Hanım İngilizlerin emperyalist politikalarını sert bir lisanla tenkit ediyor, Sovyet emperyalizmini savunuyor. Bu sebeple bir müddet yazmaması daha iyi olur" dediğini söyler: Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, s.221; Ayrıca bkz.: Yıldız Sertel, *Annem*, s.192.; *Susmayan Adam*, s.229.

mesi olmuştur. Ancak Alman ordularının Türkiye'nin Batı sınırına dayanması ve buna bağlı olarak Saraçoğlu hükümetinin Almanya ile ilişkileri belli bir denge de tutmaya çalışması, basındaki Alman karşıtlığının hükümet tarafından kontrol altına alınma ihtiyacını doğurmuştur.

2. Tan Gazetesinin Muhalif Kimliğinin Ön Plana Çıkması

1941 yılı içinde savaşın gidişatında Alman üstünlüğünün görülmesi Türk dış politikasını da etkilemiş, özellikle daha önce de vurguladığımız gibi Alman ordularının Türkiye'nin batı sınırına dayanması Türk-Alman ilişkilerinin yeni bir döneme girmesine ortam hazırlamıştır. 1941'den itibaren uluslararası siyasette Türkiye'nin Almanya ile yakınlaşması ve anlaşması Türk basınını ve kamuoyunu da etkilemiştir. Almanya'nın uyguladığı siyasete karşı tavır geliştiren Tan gazetesi, Türk dış politikasındaki bu yeni durum karşısında Sovyet dostluğunu savunan pozisyonunu kamuoyu önünde devam ettirmekte büyük güçlük çekmiştir. Hatta bu dönemde Tan gazetesinin ısrarla Alman saldırılarını ve içeride bunları savunanları eleştirmesi gazeteye yönelik tepkilerin artmasına yol açmıştır. 1941 Haziran ayında Sabiha Sertel'in Almanya'nın işgal ettiği memleketlerde uyguladığı politikayı özellikle de Yahudilere yapılanları gündeme getirmesi; başta Peyami Safa olmak üzere Cumhuriyet gazetesinde, Sabiha Sertel'in yazılarına karşı sert eleştirilere yol açtı. Hatta Cumhuriyet gazetesinde, aleyhinde çıkan yazılarda çeşitli karikatürleri neşrediliyor, bu karikatürlerin altında "Bolşevik Dudusu", "Eli Maşalı Çingene" gibi ağır tanımlamalar yer alıyordu²⁴. Bu durum üzerine Sabiha Sertel, Cumhuriyet gazetesi aleyhine dava açar ve Cumhuriyet gazetesini 150 lira para cezasına mahkûm ettirir.

Stalingrad önünde Almanya ile Sovyetler Birliği arasında çetin savaşların olduğu günlerde, Türk basınında Almanya yanlısı yazılar önemli oranda artmış, Almanya'nın savaşı kazanacağına olan inanç Türk kamuoyunu etkisi altına almıştı. Bu sırada yayınlanan "İğneli Fıçı" adlı bir broşürde Almanya'nın Yahudilere yönelik politikası üstü kapalı da olsa destekleniyor, Türk halkına Yahudilerle alışveriş etmemeleri öğütleniyor ve Yahudilerin ekonomik hayattan uzaklaştırılmaları isteniyordu. Tan gazetesinde Sabiha Sertel bu yazılara karşı harekete geçip, şahsi hiçbir polemige girişmeden faşizmin teorik esaslarını, emperyalist amaçlarını belirtir. Ayrıca bu yazılarında, Cumhuriyet anayasasının Türk uyruğunda olan, devlete vergi ödeyen, vatandaşlık ödevlerini yerine getiren her ferдин, hangi ırktan hangi milletten olursa olsun, hangi dili konuşursa konuşsun, vatandaş sayıldığını ve azınlıklara artık reaya muamelesi yapılamayacağını vurgular. Ayrıca yazılarında Türk milliyetçiliğinin yalnızca memleketi sömüren yabancı sermayeye karşı, milli varlığı korumak için, anti-emperyalist bir milliyetçilik olduğunu ifade ederek dikkatleri Tan gazetesinin üzerine çeker²⁵. Bu yazıların yarattığı tartışmalar sonucunda Basın-Yayın Müdürlüğü Sabiha Sertel'in Tan gazetesine iki ay süreyle yazı yazmasını yasaklar²⁶.

24 Sabiha Sertel, *a.g.e.*, s.209.

25 *A.g.e.*, s.240.

26 Sabiha Sertel'in aşırı sağcı akımlar aleyhinde yazdığı makaleler basında tepkilere neden olmuş, bunun üzerine konu Meclis kürsüsüne taşınmıştı. Başbakan Saraçoğlu konuyla ilgili kürsüden şöyle diyordu: "Türk Milliyetçiliği pasif bir milliyetçilik değildir. Dış ülkelerde yaşayan Türk ırkları ile

Türkiye'de 1941 ile 1943 yılları arasındaki dönem, savaştaki Alman üstünlüğüne bağlı ortaya çıkan Almanya yanlısı ırkçı ve Turancı olarak nitelenen yayınların ve yazıların arttığı bir zaman dilimi olmuştur²⁷. Hükümetin de dış politikadaki hassas dengeleri gözeterek Almanya yanlısı bu akımlara ve yayınlara karşı uzun süre harekete geçmemiştir. Bu dönemde Tan gazetesi ise kendini bu akımlarla mücadeleye içinde bulmuş, yaptığı yayınlarla bu akımların Almanya'nın çıkarlarına hizmet ettiği iddiasında bulunarak, bu durumu kamuoyu nezdinde teşir etmeye çalışmıştır. "Türkçülük Cereyanının Menşe ve Mahiyeti" başlıklı yazı dizisi ile Osmanlı İmparatorluğu'nda Türkçülük akımının kimler tarafından ve niçin çıkartıldığı hakkında bilgi verilmiş, sonra da bu hareketin ırkçı özelliği, yapılan alıntılarla ispatlanmaya çalışılmıştır. Özellikle bu akım içinde yer alanların birçoğunun Rusya'dan gelenler olduğu belirtilerek, söz konusu kişilerin siyaseti sonucunu imparatorluğun yıkımının hızlandığı vurgulanmıştır. Devamında Turancılık siyasetine dayanılarak Enver Paşa'nın gayretiyle girilen I. Dünya Savaşı'nda daha çok Alman politikalarına hizmet edildiği ifade edilerek, makalenin sonunda "Şimdi bizi tekrar bu kumara teşvik eden Türkçülüğün hedefi nedir? Türk milliyetçiliğinin esasları nedir?"²⁸ diyerek kamuoyuna sorulur. Ayrıca Almanya'nın emellerinin bu akımın tekrar ortaya çıkmasında etkisi olduğundan bahsedilmiştir. Sonuçta II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de Alman yanlısı akımlara karşı kamuoyunda tepki oluşturulmasında Tan gazetesi öncü rol oynamış ve bunun sonucunda Alman yanlısı aşırı sağcı akımlara karşı soruşturma başlatılmış birçok kişi tutuklanmıştır.

3. Savaşın Sona Ermesi ve Demokrasi Taleplerinin Artması

Almanya'nın savaşı kaybedeceğinin 1944 yılı içinde belli olmaya başlaması ve savaş sonrası uluslararası siyasetin nasıl oluşturulacağı yönündeki tartışmalar, Tan gazetesinde Zekeriya Sertel'in "Türkiye Tarihi Bir Dönüm Noktasındadır" başlıklı makaleyi yazmasına neden oldu. Bu yazısında " ...biz de demokrasilerle, totaliter devletler arasında bir seçim yapmak zorundayız, yarınki dünya kurulurken Türkiye kendi kabuğu içine çekilemez, bir kaçma ve kendini ayırma politikası güdemiz. O halde dış siyasetimizin ana ilkesi ne olacak?" diye soruyordu²⁹. Sertel, bu soruyu yanıtlamak için, Atatürk Dönemi'nin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın bir gün önce Tan gazetesinde çıkan yazısından faydalanarak, Aras'ın Balkanlar'da ve Batı Asya'da Sovyetler'le ittifaka kadar varan daha sıkı bir işbirliği yapmamız gerektiği yönünde ortaya attığı görüşü destekliyordu³⁰. Tevfik Rüştü Aras ise 1944 yılı yaz aylarında Tan gazetesinde yazdığı makalelerde, hükümetin dış politikasının yeterince hızlı gelişmediğini, sürekli değişen askeri ve siyasi koşullara ayak uyduramadığını belirtiyor, Türkiye'nin tecrit siyasetine devam edeceği yerde, müttefiklerle daha sıkı ve yakın işbirliği içine girmesini istiyor ve nihayet, Sovyetler Birliği ile bir ittifak kurulması gereğini vurguluyordu.

samimi bağlarımız olduğu gibi, bunların saadetini istemek de her Türkün ödevidir. Biz Türkçüyüz ve Türkçü kalacağız." Sertel'e göre bu politika, Atatürk milliyetçiliğine ve anti-emperyalist politikasına taban tabana zıttı. Ayrıca faşist basın bayram yapıyordu çünkü Tan ve Sabiha Sertel davayı kaybetmişti, işte Saraçoğlu da Turancıların tarafında idi: Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, s.241.

27 Bkz.: Günay Göksu Özdoğan, *Turan'dan Bozkurt'a Tek Parti Döneminde Türkçülük*, İletişim yay., İstanbul, 2001.; Ayrıca bkz.: Koçak, a.g.e., C.I, s.s.660-670.

28 "Türkçülük Cereyanının Menşei ve Mahiyeti", *Tan*, 30 Haziran 1943.

29 Zekeriya Sertel, "Türkiye Tarihi Bir Dönüm Noktasında", *Tan*, 12 Haziran 1944.

30 A.g.m...

1945 yılının Nisan ayında Sovyet kuvvetlerinin üç koldan Berlin'e girmesi üzerine, 8 Mayıs 1945 tarihinde teslim anlaşması müttefikler komutanı Eisenhower'ın karargâhında imzalandı. 3 Mayıs 1945'te toplanan San Francisco Konferansında savaş sonrası oluşturulacak dünya ile ilgili kararlar alınması, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün halka ve batılı müttefiklere, Türkiye'nin geniş bir demokrasiye geçeceğini vaat etmesine neden olmuştur. Sabiha Sertel'e göre, Almanya'nın harbi kaybettiğinin anlaşılması Türkiye'nin, Amerika ve İngiltere ile anlaşma yolları aramasına yol açmıştı. Bu durum Türk devlet adamları tarafından iç politikada değişiklik yapma ihtiyacını da beraberinde getirmişti. Artık tek parti sistemini yürütmek güçleşmişti. Sonuçta bütün bu gelişmeler yeni dönemde, Tan gazetesinde daha fazla demokrasi talep eden yazıların artmasına neden olmuş ve bu süreçte iktidara karşı gelişen muhalefet içinde Tan gazetesi de yer almıştı.

Bu arada Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1945 tarihli konuşması, demokrasiye geçiş konusunda önemli işaretlerden biri olmuştur. Dolayısıyla savaş sonrasında Türkiye'de demokrasi rüzgârlarının esmeye başlaması, mecliste Celal Bayar ve arkadaşlarının harekete geçmesine yol açtı. Bayar ve arkadaşları 4 Haziran 1945'te "Dörtlü Takrir" adı verilen tekliflerini parti grubuna sunarak, baskıların kaldırılmasını ve meclis içinde hükümeti kontrol edecek ikinci bir partinin kurulmasını isteyerek, bu doğrultuda Celal Bayar'ın dışında Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü bu öneriye imza verdi. Zekeriya Sertel, bu süreci anılarında "Demokrat Parti'yi Nasıl Kurduk?" başlığı altında Celal Bayar'ın istifa mektubunu beraber yazdıklarını anlatmış, devamında ise Tefik Rüştü Aras'ın, kendisine ikinci bir partinin gereğinden söz edip, tek parti ve tek şefe karşı, özgürlük ve demokrasi savaşında beraber çalışmayı önerdiğini belirtmiştir. Ayrıca Aras, Celal Bayar ve Adnan Menderes'inde kendileri ile beraber olduğunu ifade etmiştir. Hatta bu görüşmeler sonucunda partinin temel ilkeleri bile ortaya çıkmıştı.³¹ Böylece Tan gazetesi ve yazarları, CHP'yi yani iktidar partisini de karşılarına almış oluyordu. Bu süreçte Tan gazetesinin demokrasi isteklerini seslendirmesi, Başbakan Saraçoğlu tarafından açıkça eleştirilmişti³². Başbakan'ın basındaki hareketlenmeyi yıkıcı muhalefet olarak adlandırması üzerine, Ulus gazetesinde Falih Rıfki Atay, Başbakan'ın görüşlerini destekleyici nitelikte bir yazı yazarak, Tan ve Vatan gazetelerinin doğrudan doğruya rejime karşı savaştıklarını ileri sürmüştür³³. Tan gazetesinin 1945 yılının Nisan, Mayıs, Haziran ve Ağustos aylarında demokrasi, hürriyet ve çok partili rejim konularında devamlı yayınlar yaptığı ve iktidara karşı yaylım ateşi açtığı görülür.

31 Sertel'in anlattığına göre Parti ile ilgili ilk çalışma Ankara'da Tefik Rüştü Aras'ın evinde yapılmıştı. Bu toplantıya Celal Bayar ve Adnan Menderes'te katılmıştı. Partinin amacı ve programı üzerinde konuşulduktan sonra herkes demokrasi üzerinde birleşmişti. Hatta Partinin isminin Cumhuriyet Demokrat Partisi olması kararlaştırılmıştı; Zekeriya Sertel, *a.g.e.*, s.s.223-224-225.

32 Demokrasi taleplerinin iki İstanbul gazetesi tarafından alkışlarla karşılandığını belirten Başbakan Saraçoğlu, Tan ve Vatan gazetelerini kastetmekte idi.: *Aydın Tarihi*, Eylül 1945, S.142, s.25-27.

33 Falih Rıfki Atay, "Başbakan Milletle Konuşuyor", *Ulus*, 7 Eylül 1945.

4. Basın Kavgaları ve Tan Gazetesine Karşı Tepkinin Artması

Tan gazetesinin tahrip edilmesiyle sonuçlanacak olan basındaki köşe yazarları arasındaki tartışma Sabiha Sertel'in 6 Mayıs 1945'te "Nihayet Dilimi Kesemedi" başlığıyla yazdığı makale ile başladı. Sertel bu yazısında geçmişte yaşadığı bir olayı anlattıktan sonra; "Göbbels o zamanlar dilimi kesemedi, fakat Ankara Caddesi'ndeki köpeklerini üzerime saldirtti"³⁴ demesi basında büyük tartışmaların açılmasına neden oldu. İlk tepki Vakit gazetesinin sahiplerinden Hakkı Tarık Us'tan gelir. Us, Babıâli köpeklerinin kimler olduğunu sorarak, dikkatleri Sabiha Sertel üzerinde yoğunlaştırdı. Sabiha Sertel ise verdiği cevapta, II. Dünya Savaşı yıllarında yaptığı mücadeleyi anlatarak kendisi aleyhinde basında yer alan suçlamaların sahiplerinin Alman propagandasının Türkiye'deki temsilcileri olduğunu iddia ederek, defalarca hakaretlere uğradığını ve bütün bunlar olurken o zaman basın birliği başkanı olan, birliğe bağlı üyelerinin hassasiyetlerini korumak için bugün bu hassasiyeti gösteren Hakkı Tarık Us'a, "Siz günlerdir neredeydiniz?" diye soruyordu³⁵.

Aynı günlerde Sabiha Sertel'in köşesinde, Cumhuriyet gazetesi başyazarı Nadir Nadi ile de sert bir polemige girdiğini görüyoruz. 1 Haziran 1945 tarihindeki 'Vay Faşist Vay' adlı makalesinde Sertel, Nadir Nadi'nin 29 Mayıs'taki makalesini eleştirerek şunları yazmıştır: "Ama daha yakınlar kadar bu rejimi müdafaa eden, Degüztasyon da Brel'den, Viyana'da dostu Fritz'den Yahudilere yapılan mezalimi büyük sevinçle dinleyen ...Çekoslovakya'nın istilasında el çırpın Nadir Nadi bu faşizmin her yerde tasfiyesinden neden korkuyor? Hala bugün faşizm iyi bir rejimdi onu liderleri mahvetti dediği için birinin çıkıp kendisine "Vay faşist vay" diyeceğinden mi ürüyor?"³⁶ diyerek Nadi'nin savaşın ilk yıllarında Almanya yanlısı yazılarını ve tavrını hatırlatıyordu. Ayrıca 20 Haziran 1945 tarihli Tan gazetesinde "Koleksiyonların Dili" başlığı altında "Nadir Nadi'yi Kendi Ağzından Tanıyalım" notuyla eski yazılarından örnekler sunuluyordu. Bunlar özellikle Nadir Nadi'nin II. Dünya Savaşı'ndan önce Nazizm lehine yazdığı yazılardan seçiliyordu. Bu noktadan sonra ise basındaki tartışma giderek büyümeye başlar. Bu dönemde özellikle dış siyasette Sovyetler Birliği ile ilişkilerin netlik kazanmaması bu tartışmalara da yansımış, Tan gazetesinin yaptığı yayınlara basının bir kısmı tarafından komünizm süsü verilmeye çalışılmış, ayrıca bunun Moskova'nın bir propagandası olduğu ve Tan gazetesi ile Moskova radyosunun ağız birliği ettiği ispatlanmaya girişilmiştir. Tan gazetesinin özellikle dış politikada Sovyetler Birliği ile dostluğu vurgulaması bu tür iddiaların yoğunlaşmasına neden olmuştur. Tan gazetesi ve yazarlarının komünist oldukları propagandası o kadar yaygınlaşmıştı ki³⁷, sonunda Zekeriya Sertel, okuyucularıyla açık bir konuşma yapmak zorunda kalır. "Okuyucularımıza Açık Bir Konuşma" adını taşıyan yazı dizisi, 10-11-

34 Sabiha Sertel, "Nihayet Dilimi Kesemedi", Tan, 6 Mayıs 1945.

35 Sabiha Sertel, Tan, 26 Mayıs 1945.

36 A.g.m...

37 Tan gazetesi üzerine basının yıldırımlarını çeken bir başka olay, Moskova'da çıkan Pravda gazetesinin bazı yayınları olmuştur. Pravda'nın Türkiye ve Türk basını aleyhine yaptığı yayınlarda Tan gazetesini diğer gazetelerden farklı değerlendirmiştir. Pravda'nın Tan gazetesini "hakikati gören ve Ruslara karşı yapılan haksız hücumlara göğüs geren tek gazete" olarak değerlendirilmesine Türk basınında tepki gösterilmiştir. Ziyad Ebüzziya, "Hükümet... bu müsamahayı göstereceği yerde Pravda'nın iddiaları gibi hareket etseydi bugün Serteller, Farisler, Suat Dervişler muzır neşriyatlarına devam imkanı bularak etrafa menhus zehirlerini saçamazlardı" demektedir. Ziyad Ebüzziya, "Pravda'nın Hezeyanları", Tasvir, 28 Eylül 1945, (akt.: Nilgün Gürkan), Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950), İletişim yay., İstanbul, 1990, s.415.

12 Ekim tarihlerinde *Tan* gazetesinde yayımlanır. Zekeriya Sertel bu yazılarında özetle: “*Tan* etrafında düşman bir hava yaratmak için, Hitler’in ünlü metodunu bir an için ellerinden bırakmış değiller. Millete aşulamak istedikleri kanaat şudur: ‘*Tan* komünisttir. *Tan* Moskova radyosu ve basınıyla işbirliği yapmaktadır’. *Tan* şudur, *Tan* budur. Nerdeyse bizi sıkıyönetime verip astracaklar, veya linç edip kanımızı içecekler. *Tan*’ın veya onun başyazarının bütün meslek yaşamında herhangi bir milli veya yabancı kaynaktan en ufak bir menfaat karşılığında inancını sattığını ispat eden belge veya delilleri bulunanlar ortaya çıksınlar...”³⁸ der ve özlediği şeyin sadece ve sadece demokrasi, batılı anlamında demokrasi olduğunu vurgular³⁹. 1945 yılı Kasım ayına girildiğinde Türk basınındaki kalem kavgaları hala bütün şiddetiyle devam ediyordu. Basındaki sert tartışmalar devam ederken kurulması tasarlanan muhalefet partisinin içinde Sertellerin ve *Tan* gazetesinin yer alması, hem dikkatlerin bu yöne çekilmesine hem de hükümet ile *Tan* gazetesi arasındaki ilişkilerin de iyice gerginleşmesine neden oldu.

Kurulma hazırlıkları yapılan yeni parti için bir yayın organına ihtiyaç duyulması, Tefvik Rüştü Aras’ın bu ihtiyacın karşılanması için haftalık bir dergi çıkarılmasını önermesine neden olur. *Tan* gazetesinin partinin yayın organı olamayacağı kanısı ağır basmaya başlamıştı. Yeni dergi işini Zekeriya Sertel’in üstlenmesi üzerine, Sabiha Sertel öncülüğünde yeni dergi hazırlıklarına başlanır. Sabiha Sertel, özgürlük ve demokrasi davasında bir ortak cephe kurmak ve demokratik rejim ülküsü etrafında birleşebilecek herkesi bu cepheye almak amacındadır⁴⁰. Dergide, bir yandan Behice Boran, Pertev Boratav, Niyazi Berkes, diğer yandan da yeni parti oluşumunda yer alanlar makale yazacaktır.

“Görüşler” dergisi 1 Aralık 1945 günü yayımlandı. Derginin kapağında, Celal Bayar, Tefvik Rüştü Aras, Fuat Köprülü, Adnan Menderes ve Zekeriya Sertel’in fotoğrafları yayınlanıyor; “Mecmuamıza Yazı Yardımlarını Vadedenler” başlığı altında şu isimler yazıyordu: Celal Bayar, Tefvik Rüştü Aras, Fuat Köprülü, Adnan Menderes, Sabiha Sertel, Zekeriya Sertel, Pertev Boratav, Behice Boran, Mediha Berkes, Hulusi Şerif, Adnan Cemgil, Esat Adil, Muavvaf Şeref, Sabiha Dosdoğru, Hulusi Dosdoğru, Sabahattin Ali, Kemal Bilbaşar, Nail V., Aziz Nesin, Niyazi Berkes.

Derginin ilk sayısı, tepkileri de beraberinde getirir ve bu tepkiler Celal Bayar ve grubunu, dergi ile ilişki içinde olmadıklarını açıklamak zorunda bırakır. Zekeriya Sertel oluşan tepkiyi anılarında şöyle anlatır: “*Görüşler* halkın yıllardan beri baskı altında boğulan özgürlük ihtiyacına cevap verdiği için çok geniş bir ilgi uyandırdı. Halk bu dergide söylemek isteyip de söyleyemediklerini bulmuştu. Fakat derginin çıkışı hükümeti, özellikle İnönü ve Saraçoğlu’nu kızdırmıştı”⁴¹. Bu konu da farklı bir bakış olarak da Ahmet Emin Yalman ise anılarında, “*Görüşler* dergisinde komünist propagandası yapılıyordu... Bu manzara karşısında temeli yeni atılan partinin kötü bir suikasta kurban olabileceğini

38 Zekeriya Sertel, “Okuyucularımıza Açık Bir Konuşma”, *Tan*, 10 Ekim 1945.

39 Zekeriya Sertel, “Okuyucularımıza Açık Bir Konuşma”, *Tan*, 11 Ekim 1945.

40 Zekeriya Sertel derginin kuruluş aşamasını için şunları yazmıştı: “Rauf Orbay böyle bir girişimi beğenmekle birlikte yazar olmadığını söyleyerek özür dilemişti. Fakat sonra Celal Bayar, Adnan Menderes ve Tefvik Rüştü Aras, Sabiha’nın tek cephe önerisini kabul ettiler. Dergiyide Sabiha’nın çıkarması kararlaştırıldı. İlk sayıya Tefvik Rüştü ile Adnan Menderes yazı vereceklerdi. Celal Bayar de bir demeçle işe karışacaktı. Hatta Celal Bayar, dergi için sermaye olmak üzere beş bin lirayı vermeyi teklif etmişti.”: Zekeriya Sertel, *a.g.e.*, s.228.

41 Sertel, *a.g.e.*, s.229.

düşündüm ve dergiyle hiçbir ilgileri olmadığını ilan etmeleri hakkında Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'yü uyardım"⁴² diyerek devamında Vatan ve Tan gazetesinin aynı cephede olmadığını vurgular. Görüşler dergisinin yayınlanması meclisteki muhalif grup ile Tan gazetesi arasındaki ittifak olduğu şeklinde algılandığından basınının bir bölümü ile hükümetin tepkisine neden olur.

Sonuç

1945 yılı sonbaharında hem Yunanistan'da hem de İran'da, Sovyetler Birliği ile bağlantılı iç kargaşalar devam ediyordu. Aynı günlerde Türkiye'de, özellikle Sovyetler Birliği ile Türkiye'nin savaş yıllarında izlediği siyasetten dolayı ilişkilerin gerginleşmesi sonucunda kamuoyunda bir Sovyet tehdidi algılamasının olduğu görülür. Bu durum dolayısıyla Türkiye'de Amerika ile yakınlaşma ihtiyacını doğurmuştur. Yaşanılan süreçte aynı zamanda Sovyetler Birliği'nden dolayı komünizm tehlikesinin ortaya çıkması, Boğazlar ve Türkiye'nin toprak bütünlüğü üzerinde Sovyet yayılcılığının kendini hissettirmesi, Türkiye'de "Tan Olayı"na giden gelişmelerin hangi psikolojik ortamdan beslendiğini göstermektedir. Çünkü savaş yıllarında Tan gazetesi Sovyetler Birliği yanlısı bir yayın politikası izlemiş ve bundan dolayı Sovyetlerin dolayısıyla da komünist rejimin Türkiye'deki temsilcisi olarak algılanmıştır. Bütün bunlar sonucunda Türkiye'nin uluslararası alanda Sovyet yönetimi ile karşı karşıya gelmesi içerde, Sovyet aleyhtarlığını artırmış, Sovyetlere yönelik oluşan Türkiye'deki bu tepki yukarıda saydığımız nedenlerden dolayı kendine hedef olarak Tan gazetesini seçmiştir. Ayrıca Tan gazetesinin hükümete karşı yeni kurulan muhalefet partisini açıkça desteklemesi, hatta kökenleri savaş öncesi yıllara dayanan, ancak savaş yıllarında şiddetlenen basın kavgaları "Tan Olayı"na ortam hazırlamıştır.

Bütün bunların yarattığı psikolojik ortam içinde, 1 Aralık 1945 tarihli Cumhuriyet gazetesinin ilk sayfasında Yunanistan ve İran'daki olaylar geniş yer aldıktan sonra bu olaylardaki Sovyet etkisi üzerinde durulmuş ve Sovyet yayılcılığının tehlikeleri vurgulanmıştır. Hemen arkasından ise konu Tan gazetesinin yayınlarına getirilerek, "Zekeriya Sertel'in fikirleri Moskova'da takdirle karşılanıyor" denilmiştir⁴³. 3 Aralık 1945 günü Hüseyin Cahit Yalçın, Tanin gazetesinde olayların ateşleyicisi olan "Kalkın Ey... Ehli Vatan!" başlıklı yazısını yazacaktır. Bu yazıda Yalçın, bir vatan cephesine gerek olduğunu belirtiyordu:

"Bu memleket, asırlardan beri şimalden gelen hücumlara karşı koydu. Millet varlığı, bu ızdıraplar ve felâketlerle yoğrulmuştu. Bu defa yine anavatan topraklarından parçalar ve Türk istikbalinin hatimesini teşkil edecek surette Boğazlar'da üsler isteniyor(...) Büyük Vatanperver Namık Kemal'in sesi bugünün parolasıdır: Kalkın Ey... Ehli Vatan!... Mücadele başlıyor. Ve başlamak lazımdır. Çünkü en azgın ve insafsız bir propagandanın Türk Vatandaşlarının ruhuna her gün en yıkıcı, yeis verici, ümit kırıcı bir propaganda zehrini dökmesine müsaade edemeyiz. Bir vatan sahibi olmak, bu vatanın içinde hür ve müstakil yaşamak isteyen her Türk bu propagandaya karşı koymaya mecburdur"⁴⁴.

42 Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim*, C.II, s.s.1327-1330.

43 *Cumhuriyet*, 1 Aralık 1945.

44 Hüseyin Cahit Yalçın, "Kalkın Ey... Ehli Vatan!...", *Tanin*, 3 Aralık 1945.; Makalenin tamamı için bkz.: Tekin Erer, *a.g.e.*, s.s.167-168.

Yalçın, yazısında yıkıcı propaganda örneği olarak, Sabiha Sertel'in "Zincirli Hürriyet" makalesini gösterir. Yalçın'a göre Sertel'in yaptığı komünist edebiyattır, istediği Moskova demokrasisidir. Hüseyin Cahit Yalçın makalesinin sonunda; "Bunları susturmak için, cevap hükümete düşmez. Söz, eli kalem tutan gazetecilerin ve hür vatandaşlarındır"⁴⁵ diyerek bir gün sonra yaşanacakların temelini atıyordu⁴⁶.

4 Aralık tarihli yazısında ise Hüseyin Cahit Yalçın, II. Dünya Savaşı sırasında Almanların beşinci kol propagandasına dikkat çekerek, bugün aynı silahı Rusların kullandığı ve Türk hükümetini Atatürk'ün yolunda şaşmakla ve Hitler'cilere meyletmekle itham ettiklerini belirtir. Yazının devamında ise bu politikanın "Yeni Dünya" ve "Görüşler" cephesi tarafından da kullanıldığını ifade ettikten sonra "Görülüyor ki faşist olsun, kızıl olsun, bütün düşmanlar, Atatürk silahı ile Türk'ü vurmak istiyorlar. Memleketimizin içindeki gönüllü komünist beşinci kol da bundan medet umuyor"⁴⁷ demiştir. Aynı gün Tasvir gazetesinde Peyami Safa ise şunları yazar: "Türk topraklarını kızıl iştilalara en az mukavetle teslim etmek için ruh zeminlerini hazırlasınlar, Türkiye'yi İspanya'ya benzetemedilerse, İran'ın haline sokmak için bütün teşkilat ve vasıtalarıyla çalışsınlar. Türk şuuru da uyuklasın, kızıl cennet rüyalarına dalsın, zincir şakırtıları arasında ve bir kölelik cehenneminin ortasında, iş işten geçtikten sonra gözlerini açsın öyle mi? Hayır... Bu millet ve onun gençliği uyanıktır, kendini uyutmaya çalışanların oyunu önünde bir saniye kendinden geçmemiştir"⁴⁸.

4 Aralık 1945 tarihli Cumhuriyet gazetesi ise, birinci sayfasını yine İran'daki olaylara ayırmış, bunun yanında Celal Bayar'ın parti girişimleri hakkında da haberlere de yer verilmişti. Ama asıl önemli haber birinci sayfanın hemen altında; "Bizim Yoldaşlar Maskelerini Attilar" başlığını taşıyordu. Haberin alt başlığında ise: "Fakat Türk milletinin sağduyusu bunların yalancı demokratiğine ve sahte hürriyet âşıklığına aldanmayacak kadar kuvvetlidir"⁴⁹ sözleri yer alıyordu. Haber iki resimle takviye edilmişti. Bu resimlerde "Görüşler" dergisinin kapağı ile bu kapağın altüst edilmesi yan yana konuyordu. İkinci fotoğrafta "Görüşler" yazısı ters çevrilmiş ve ters çevrilmiş G harfinin ucu bir parmak ile kapatılıyordu. Böylece süslü harf (G), ters ucu çevrilip kapatılınca bir orak aletine benzetiliyor, hemen altında ise "Ya, bunun çekici nerede?" diye soruluyor ve şu açıklamaya yer veriliyordu: "Dün bir okuyucumuz "Görüşler" mecmuasıyla birlikte idarehanemize geldi. Mecmuayı masanın üzerine yaydı. Başlığı ters çevirerek parmağını üzerine bastı. O şekildeki başlıktan bir harf değil, bariz bir orak resmi kaldığını hayretle gördük. 'Böyle (G) harfi olmaz, bu kasten böyle çizilmiştir' dedikten sonra sordu: 'Ya bunun çekici nerede?' sustuk. Cevabını gene kendisi verdi: 'Okuyunca anladım, içinde imiş!' "⁵⁰. Kamuoyunda yaşanan bu olaylar sonucunda, Tan gazetesi ve Serteller'e karşı yoğun bir tepki başlar.

Tasvir gazetesi istihbaratşefliğini yapan Tekin Erer'e göre: 4 Aralık 1945 sabahı öğrenciler erkenden üniversite bahçesinde toplanmaya başlamıştı. Birçoklarının el-

45 A.g.m...

46 Hüseyin Cahit Yalçın'ın bu yazısı gençliğe büyük bir heyecan vermiş, yazı üniversitelerin muhtelif yerlerine kesilerek asılmıştır: İlhan Darendelioğlu, *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*, Toker yay., İstanbul, 1977, s.159.

47 Hüseyin Cahit Yalçın, "Beşinci Kol Propagandası", *Tanin*, 4 Aralık 1945.

48 *Tasvir*, 4 Aralık 1945.

49 *Cumhuriyet*, 4 Aralık 1945.

50 *Cumhuriyet*, 4 Aralık 1945.

lerinde Atatürk ve İnönü'nün fotoğrafları vardı. Kısa zamanda sayıları 10-15 bin kişiyi buldu. Saat 9:30'da kalabalık, bir sel gibi Beyazıt Meydanı'ndan Çarşıkapı istikametine yürüyüşe geçtiler. Tan gazetesine giderken Cağaloğlu yokuşunun başında bulunan ve komünizm ile ilgili kitaplar satan ABC Kitabevi birkaç dakika içinde yok ettiler. Bir taraftan da göstericiler "kahrolsun komünizm, kahrolsun Serteller, yaşasın Türkiye Cumhuriyeti diye bağırıyordu⁵¹. Daha sonra ise, Tan matbaasına gelen göstericiler, hemen taş ve demirlerle pencereleri, kapıları aşağıya indirip matbaayı tahrip edip çalışamaz hale getirdi⁵². Artık ertesi gün çıkacak gazeteler arasında Tan gazetesi yoktu. Saat 10:30'da Tan gazetesinin ve matbaasının artık tamamen tahrip edilmişti. Burada gazete çıkarılamayacağı kanaati oluştuktan sonra gençler köprüyü geçerek Beyoğlu'ndaki Rus sefarethanenin tünele bakan köşesindeki sokak içinde faaliyette bulunan "Yeni Dünya" gazetesine doğru yürüyüşe geçerler. Burada "La Turquie" isimli Fransızca bir gazete daha yayınlanıyordu. Her iki gazete binası ve sol görüşe yakın kitaplar satan Berrak Kitapevi de tahrip edilir. Gençler sabah Vatan gazetesine de yürümek istemişler, fakat emniyetin aldığı çok şiddetli muhafaza tertipleri dolayısıyla Vatan'ın sokaklarına dahi girememişlerdir⁵³.

Ertesi günkü gazetelerin manşetleri ise olayları olumsuz niteliktedir. Bu doğrultuda 5 Aralık tarihindeki Cumhuriyet'in manşeti "Üniversite Gençlerinin Dünkü Nümayişi" şeklindeydi. Manşetin altında ise "Tan ve Yeni Dünya gazeteleriyle, Görüşler dergisinin matbaaları ve iki kitabevi nümayiş esnasında tahrip edildi" cümlelerine yer veriliyordu. Bu olayları basında olağan karşılayan kişilerden biri de, Akşam gazetesi başyazarı Necmettin Sadak olmuştur. "Türk Gençliğinin Heyecanlı Gösterisine Dünya Hayran Kalmıştır" başlığı altında Sadak, "Billhassa tehlike anlarında milletlerin varlık iradesi, yabancı ve zararlı tesirlere karşı kendini çok sert şekilde gösterir" diyerek üniversite gençliğinin davranışını doğru değerlendirmek gerektiğini belirterek, Türkiye'deki gençliğin görevini yaparak tehlikenin büyüklüğünü dünyaya duyurduğunu söylemiştir⁵⁴.

51 Erer, a.g.e., s.172.

52 A.g.e., s.173.

53 A.g.e., s.175.

54 Necmettin Sadak, "Türk Gençliğinin Heyecanlı Gösterisine Hayran Kalmıştır", Akşam, 7 Aralık 1945; Hüseyin Cahit Yalçın'da olayı, "memleket lehinde, sulh içinde kazanılmış bir muharebe" olarak görmüş, "Türk gazetelerindeki bazı neşriyattan cesaretlenen Bolşeviklerin milli Türk mukavemetinin parçalanamayacağını görerek, ders aldıkları" sonucunu çıkarmıştır. Ayrıca Yalçın, üniversite gençliğini kendisine leke sürdürmediği için alkışlamaktadır: "Nümayiş Hadisesi", Tanin, 8 Aralık 1945.; Cihad Baban'da "son zamanlarda kızıl faşistlerin yaptığı tahribatın bir fikir ve ideoloji davası olmaktan çoktan çıktığını, halkın birbirine karşı kıskırtıldığını, irili ufaklı dergilerin sistemli bir biçimde yayın yaparak yurttan anarşi doğurmaya çalıştığını belirtmiştir: "Talebe Nümayişi ve Tass Ajansı", Tasvir, 6 Aralık 1945.

KAYNAKÇA

I- Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Son Havadis

Tan

Tanin

Tasvir

Ulus

Vatan

Yeni Gazete

II- Dergiler

Ayın Tarihi

III- Kitaplar ve Makaleler

DARENDELİOĞLU, İlhan, *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*, Toker yay., İstanbul, 1977.

DERİNGİL, Selim, *Denge Oyunu II. Dünya Savaşında Türkiye'nin Dış Politikası*, Tarih Vakfı yay., 3. baskı, İstanbul, 2003.

EKİNCİ, Necdet, *Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 1997.

ERER, Tekin, *Basında Kavgalar*, Yeni Matbaa, İstanbul, 1965.

EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, A.Ü.SBF. yay., Ankara, 1970.

GÜRKAN, Nilgün, *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İletişim yay., İstanbul, 1998.

KABACALI, Alpay, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, Altın Kitaplar yay., İstanbul, 1992.

KABACALI, Alpay, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, Gazeteciler Cemiyeti yay., İstanbul, 1990.

KARACA, Emin, *Türk Basınında Kalem Kavgaları*, Gendaş yay., İstanbul, 1998.

- KOÇAK, Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi I-II*, İletişim yay., İstanbul, 1996.
- KÜÇÜK, Yalçın, *Aydın Üzerine Tezler IV*, Tekin yay., 2. baskı, İstanbul, 1990.
- _____, *Sırlar*, YGS yay., 2. baskı, İstanbul, 2002.
- _____, *Türkiye Üzerine Tezler II*, 2. baskı, Tekin yay., İstanbul, 1984.
- NADİ, Nadir, *Perde Aralığından*, Çağdaş yay., 4. baskı, İstanbul, 1991.
- ÖZDOĞAN, Günay Gökse, *Turan'dan Bozkurt'a Tek Parti Döneminde Türkçülük*, İletişim yay., İstanbul, 2001.
- SERTEL, Sabiha, *İlericilik Gericilik Kavgasında Tevfik Fikret*, Çağdaş yay., 3. baskı, İstanbul, 1996.
- _____, *Roman Gibi*, Belge yay., İstanbul, 1982.
- SERTEL, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, Remzi Kitabevi, 4. baskı, İstanbul, 2000.
- SERTEL, Yıldız, *Annem Sabiha Sertel Kimdi Neler Yazdı*, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1994.
- TANER, Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İmge yay., 3. baskı, İstanbul, 2003.
- SERTEL, Yıldız, *Susmayan Adam*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2002.
- TOKER, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Bilgi yay., 3. baskı, İstanbul, 1990.
- WEİSBAND, Edward, *2. Dünya Savaşı ve Türkiye*, Örgün yay., İstanbul, 2002, İstanbul, 2000.
- YALMAN, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, C.II-III, İstanbul, 1970.
- YILMAZ, Mustafa - Yasemin Doğaner, *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973)*, Siyasal kitapevi, Ankara, 2007.